

# Ermeni Diasporası ve Hedef Yılı: 2015

Soner Karagül\*

## Özet

*Dünyanın dört bir tarafına dağılmış olan Ermeniler, coğrafi olarak birbirinden uzak olsalar da Diaspora motivasyonu ile ortak ülkü ve bilince sahiptirler. Uzun yıllar boyunca korumaya çalıştıkları bu ülkü ve bilinç sayesinde Ermeniler, yaşadıkları ülkelerde azınlık oldukları halde gerek toplum içinde ve gerekse politik karar alıcılar üzerinde ağırlıklarını hissettirmektedirler. Soykırım konusu Ermenilerin birincil motivasyon kaynağı olmayı sürdürüyor. Diasporanın soykırım konusundaki faaliyetlerini yüzüncü yıldönümü olarak özel önem atfedilen 2015 yılında doruk noktasına ulaştırması ise bu çalışmanın ilgi odağıdır. Çalışmada, değişik ülkelerde varlığını koruyan ve etkinliğini sürdüren Ermeni diasporasının yapısı, nüfusu, faaliyetleri, gücü ve etkinliği ortaya konulduktan sonra, diasporanın 1915 olayları konusundaki tutumu ve yaklaşımına değinilmekte, yüzüncü yıl kapsamındaki etkinliklerin boyutu ve olası etkileri üzerinde durulmaktadır.*

*Anahtar Kelimeler: Ermeniler, Ermeni Diasporası, Ermeni Lobisi, 2015 Etkinlikleri*

## Giriş

Diaspora, anavatanlarından çeşitli nedenlerle uzaklaşmak zorunda kalmış toplu-

lukların buldukları yerlerde oluşturdukları yaşam biçimi ve yaşam alanını ifade etmektedir. M.S. 70 yılında Yahudilerin Roma İmparatorluğu tarafından Kudüs'ten sürgün edilmeleriyle oluşan Yahudi diasporası bilinen ilk diasporadır. Görüldüğü gibi diaspora olgusu çok eskilere dayanmakla birlikte, diaspora sözcüğünün kullanımı daha çok 1990'lar da yaygınlaştı. Artık gerek medyada gerekse akademide diaspora, farklı nedenlerle oldukları topraklardan dünyanın farklı bölgelerine göç eden ancak anavatanlarıyla ilişkilerini ve bağlarını farklı biçimlerde sürdüren topluluklar ve azınlık grupları için kullanılmaya başlandı.<sup>1</sup> Ermeni diasporası denilince diğer diasporalar gibi dünyanın değişik bölgelerinde dağınık olarak yaşayan Ermeniler kastedilmektedir. Uzun süre diaspora çoğunlukla Amerikan ve Avrupa Ermenilerinden ibaret görülmekteydi. Öte yandan Ermeniler açısından diaspora, sadece Ermenistan'dan göç edenler değil aynı zamanda Anadolu'dan dünyanın değişik bölgelerine göç etmek zorunda kalan Ermenileri kapsamaktaydı.

Diasporada yaşayan Ermeniler nüfus bakımından azlıklarına rağmen, buldukları ülkenin siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamında varlıklarını hissettirebilmeyi başarmış topluluklardandır. Diaspora Ermenileri uzun yıllardır buldukları ülkelere uyum sağlayabilmişler, örgütlenerek aynı zamanda kimliklerini de koruyabilmişlerdir. Kimlik ve benliklerini koruyabilmeleri, hem diasporaya göçün süreklilik arz etmesi hem de soykırım mirasını kullanarak ulus bilincini ayakta tutabilmeleri sayesinde. Diaspora Ermenilerinin gücünü dünyadaki tanınmışlığına bakarak bulabilmek mümkün olabilir. Ermeni diasporasının soykırım iddialarına yönelik etkinlikleri ise tanınmışlıklarının ağırlığını hissettiren başlıca unsurlardan birisidir.

1915 olaylarının 100. yıldönümünün yaklaşması Diaspora Ermenilerini 2015 yılına

(\*) Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

(1) Stephane Dufoix, *Diasporalar*, Hrants Dink Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 1-7.

kadar tüm dünyada çalışmalarını yoğunlaştırmaya motive etti. Bu süreç 2011 yılında Ermenistan'da diaspora kuruluşlarıyla birlikte yürütülme hedefiyle resmen başlatıldı. Çalışmada, öncelikle dünyanın değişik ülkelerinde etkinliğini sürdüren Ermeni diasporasının oluşumu, yapısı, nüfusu, faaliyetleri, gücü ve etkinliği ortaya konulmaktadır. Ermeni diasporasının 1915 olayları konusundaki yaklaşımına değinilerek, yüzüncü yıl kapsamındaki etkinliklerin boyutları ve olası etkileri üzerinde durulmaktadır.

## Diasporanın Doğuşu

Ermeniler tarih boyunca pek çok nedenden ötürü yaşadıkları bölgeyi terk etmek zorunda kaldılar. Göç ve sürgün yaşamaları, yaşadıkları bölgelerin egemenlik mücadelesine konu olmasından ve büyük devletlerin bu coğrafyada karşı karşıya gelmelerinden kaynaklandı. Farklı devletlerin hükümrانlığında yaşayan Ermenilerin din ve mezhepleri, özellikle İran ve Bizans döneminde sıkıntılar yaşamalarına yol açtı. Ermeni diasporasının oluşumuna neden olan Ermeni göçlerinin altında yatan faktörleri İter şu şekilde sıralamaktadır:<sup>2</sup> “Ermenilerin ticarete ve servete olan düşkünlükleri, tabii oldukları devletlere olan ihanetleri, mezheplerinden dolayı baskıya ve hor görmeye maruz kalmaları ve Ermenilerin maceraperestlik ruhuna sahip olmaları.”

Ermeniler kendilerini farklı dönemlere, farklı siyasal ve kültürel mekânlara ayak uydurabilmiş, dağılarak yok olmamış ve gereksinimleri için kurumsallaşma ve örgütlenmeyi başarabilmiş dünyanın nadir diasporalardan birisi olarak görmektedirler.<sup>3</sup> Ermenilerin kendileri hakkındaki bu iddiaları kuşkusuz yüzyıllar öncesinden farklı nedenler ve biçimlerde göç etmeye başlamış olmaları ve soykırım mirasını varlıklarını sürdürme aracı olarak kullanabilmelerine dayanmaktadır. 1915 Tehciri'nden sonra dillerini bilmedikleri, yabancı ve önyargılı kültürlerin olduğu ül-

kelere göç ettiklerinde, cemaat dayanışması ile varlıklarını koruyabildiler.

Dünyada farklı kıtalara yayılmış bir yapıda olan Diaspora Ermenilerinin, en büyük cemaatleri Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya, Avrupa (Ağırlıklı olarak Fransa), Gürcistan, Güney Amerika ve Avustralya'da bulunmaktadır. 1830 ve 1862 tarihli ticaret antlaşmalarıyla Osmanlı'dan Amerika'ya Ermeni göçü başlamış; Amerikan Ermeni toplumu bugün binlerce kuruluşa, ekonomik ve siyasi güce ulaşmıştır.<sup>4</sup> Avrupa'daki Ermenilerin çoğunluğunun yaşadığı Fransa'nın Osmanlı Ermenilerine olan ilgisinin başladığı 19. Yüzyılın başlarından itibaren Ermeniler bu ülkeye göç ettiler. 1880'lerde Fransız Ermeni toplumu örgütlenmeye başlarken, 1890 sonrasında Osmanlı'nın Ermenilere zulüm yaptığına ilişkin propagandanın yönlendiricisi oldular.<sup>5</sup> I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sonrası artan göç dalgası II. Dünya Savaşı'na kadar sürdü. Sovyet Ermenistanı, Anadolu, Suriye, Lübnan ve Yunanistan'dan Fransa'ya yaşanan göçler ile bölgedeki Ermeni kuruluşlarının merkezleri de Fransa'ya taşındı. Böylece Fransa Avrupa'da Ermeni diasporasının merkezi haline geldi.

Diasporadaki Ermeni cemaatleri kökenleri, oluşumları, yaşam biçimleri ve bulunulan ülkedeki statüleri bakımından farklılık taşımaktadırlar.<sup>6</sup> Çoğunluğu 1915 Tehciri'nden önce oluşmuş olsa da daha sonra nüfusları artmıştır. Buldukları ülkelerdeki kültürel uyum süreçleri bakımından ve asimilasyon politikalarına göre farklılaşan yaşam tarzlarına sahiptirler. Farklı göç akımlarıyla diasporayı oluşturan Ermeniler arasındaki ilişkilerde anlaşmazlıklar, güvensizlik, ön-

- (2) Erdal İter, 'Lübnan'da Ermeni Diasporası', *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, Ankara, Eylül-Ekim-Kasım 2001, ss.119-130.
- (3) Gerard J. Libaridian, *Ermenilerin Devletleşme Sınavı Bağımsızlıktan Bugüne Ermeni Siyasi Düşüncüsü*, Çev: Alma Taşlıca, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001, s.166.
- (4) Tayyar Arı, *Amerika'da Siyasal yapı Lobiler ve Dış Politika*, Bursa, MKM Yayınları, 2009, ss. 293-296.
- (5) Samim Akgönlü, 'Fransa Ermeni Toplumu ve Türkiye: Propaganda ve Lobicilik', *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 5, Bahar 2002, <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Dergiler&IcerikNo=304>, 11.10.2014.
- (6) Libaridian, *a.g.e.*, ss.167-169.

yargı ve nefret gibi nedenlerle ayrılıklar ve bölünmeler yaşanmıştır. Hukuksal statü bakımından farklılık taşıyan Diaspora Ermenilerinin bir kısmı yaşadıkları bazı ülkelerde hukuki ayrıcalıklar ya da kısıtlamalarla karşı karşıya iken, çoğu ülkede yurttaş olarak kabul edilmektedirler. Öte yandan diasporada olduğu halde Moskova'da yaşayan Ermenilerle, Azerbaycan ve Ermenistan'dan Batı'ya göç eden Ermeniler gibi pek çok Ermeni, kendisini diasporada yaşıyor görmemektedir.

## Diasporanın Nüfusu ve Dağılımı

Ermeni diasporasının nüfusu hakkında kesin bilgiye ulaşılma imkanı, Ermeni kaynaklarının sayıyı yüksek göstermeleri, değişik nedenlerle göç olgusunun devam etmesi ve diaspora nüfusunun dağınıklığı gibi nedenlerle sınırlıdır. Ermenilerin demografik hareketliliği uzun süre devam etmiş; diasporada yaşayan Ermenilerin sayısı ise sürekli değişmiştir. Diasporadaki Ermeni nüfusunu artıran nedenler şunlardır: Ekonomik nedenler başta olmak üzere pek çok gerekçeyle yaşanan göç, I. Dünya Savaşı, 1915 Tehciri, 1970'lerde Lübnan'daki iç savaş, 1979 İran Devrimi, Irak ve Suriye'deki diktatöryal rejimler, Sovyetler Birliği'nin dağılması, Ermenistan'ın bağımsızlıktan sonra yaşadığı ekonomik sıkıntılar.

Diaspora Ermenilerinin sayısı hakkında farklı verilere rastlamak mümkündür. Diaspora Ermenileri hakkındaki internet sitesinde<sup>7</sup> yer alan bilgilere göre, bir kısmı diasporadaki Ermenilerin verdiği bilgiler bir kısmı da Ermeni medyasından derlenen bilgiler doğrultusunda ulaşılan dünyadaki Ermeni nüfusu 10 milyon üzerindedir. Ermenistan nüfusunun 3 milyon olarak gösterildiği bu internet sitesinden diaspora nüfusunun 7 milyonu aştığı gibi bir sonuç çıkmaktadır. Bu internet sitesinin Türkiye'de yaşayan Ermenilerle,<sup>8</sup> Rusya'da(2 250 000) ve ABD'de(1 400 000) yaşayan Ermenilerin sayılarının çok abartıldığı gözden kaçmamaktadır.

Ermenilerin nüfusuyla ilgili çeşitli kaynaklarda<sup>9</sup> zikredilen benzer tahminlere göre dünya genelinde toplamda yaklaşık 8 milyon Ermeni bulunmakta; yaklaşık 3 milyonu ise Ermenistan'da yaşamaktadır. Libaridian ise, diaspora nüfusunun gerçekçi bir tahminle 4-5 milyon civarında olduğunu ifade ederek, en büyük diaspora cemaatlerinin Rusya(yaklaşık 1 milyon), ABD(yaklaşık 1 milyon), Gürcistan(450 bin), Fransa(350 bin civarında), Ortadoğu(yaklaşık 400 bin) ve Güney Amerika'da (büyük bir bölümü Arjantin'de olmak üzere 100 binden fazla) olduğunu belirtmektedir.<sup>10</sup>

Görüldüğü üzere diaspora Ermenilerinin nüfusu hakkında Ermeni kaynaklarında dahi farklılıkların olması; Ermeni nüfusunu olduğundan fazla gösterme çabası, diasporanın dağınıklığı ve yaşanan ülkenin yurttaşlığının daha öncelikli görülmesi gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Bugün Avrupa genelinde 600 bin kadar Ermeni mevcut olup en fazla nüfus Fransa'da yaşamaktadır.<sup>11</sup> ABD Ermeni toplumu ise yukarıda belirtildiği gibi 19. Yüzyılın başlarından itibaren göçlerle oluşmaya başladı. ABD'deki Ermenilerin sayısı I. Dünya Savaşı'ndan önce 50 bini aşarak II. Dünya Savaşı yıllarında 200 bine ulaştı. 1970'li yıllarda 350-400 bin civarında olan ABD Ermenileri, 1990'larda 700 bin iken bu gün 800 bin ile 1 milyon civarında tahmin edilmektedir. Kana-

(7) [http://www. http://armeniadiaspora.com/population.html](http://www.armeniadiaspora.com/population.html), 08.10.2014

(8) Türkiye'de yaşayan Ermeni nüfusunun 2 080 000 olduğu iddia edilen bu internet sitesine göre Türkiye'de Ermeni kilisesine resmi olarak bağlı 80 000 Ermeni vardır. 2 milyon kadar tahmin edilen Ermeni'nin geçmişte İslam'ı kabul ettiğinden hareket ederek, doğru sayının 2.080 000 olduğu iddia edilmektedir. Kuşkusuz gerçeklerle hiçbir ilgisi olmayan böyle bir iddia ancak Ermeni diasporasının abartılı propagandasının bir parçası olarak değerlendirilebilir. <http://armeniadiaspora.com/population.html>, 08.10.2014

(9) Huberta Von Voss, *Portraits of Hope: Armenians in the Contemporary World*, New York: Berghahn Books, 2007, p. XXV; Jeri Freedman, *The Armenian Genocide*, New York: Rosen Publishing Group, 2008, p. 52; Guntram H. Herb and David H. Kaplan, *Nations and Nationalism: A Global Historical Overview: A Global Historical Overview*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, 2008, p. 1705; Robert A. Saunders, Vlad Struko *Historical dictionary of the Russian Federation*. Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2010, p. 50.

(10) Libaridian, *a.g.e.*, s.167.

(11) <http://www.armeniadiaspora.com/population/index.html>, 08.10.2014

da'da ise yaklaşık 60 bin Ermeni yaşamaktadır.<sup>12</sup>

Ermenilerin ilk yaşadığı bölgelerin başında gelen Ortadoğu'da Ermeniler, Ortadoğu ülkelerindeki iç savaşlar, devrimler, dikta rejimleri dolayısıyla Batı ülkelerine göç etmişlerdir. Ortadoğu ülkelerinden Lübnan, İran, Irak, Suriye, Mısır başta olmak üzere birçok ülke, önemli sayıda Ermeni nüfus barındırmaktadır. Rusya'da yaşayan Ermeniler önceleri ve 1950'li yıllardan sonra bu ülkeye göç edenlerden oluşmaktadır. Mevcut Ermeni sayısının 2/3'sinin 1988 depremi sonrasında ve ekonomik nedenlerden dolayı göç edenlerden oluştuğu ileri sürülmektedir.<sup>13</sup> 1960'lardan itibaren Avustralya'da oluşmaya başlayan Ermeni toplumu, sayıca az olmalarına rağmen siyasal, ekonomik ve sosyal alanda örgütlere sahiptirler ve kilisenin etkinliği oldukça fazladır.<sup>14</sup> Güney Amerika ülkelerinde küçük gruplar olarak bulunan ve yaşadıkları ülkelerde (Arjantin, Brezilya, Uruguay, Şili ve Venezüella) ekonomik ve sosyal bakımdan gelişmiş olan Ermenilerin pek çok kilisesi, okulu, dernek ve basın organı mevcuttur. Görüldüğü üzere, 1915 yılından sonra birçok şehir diasporadaki yaşamın merkezi durumuna gelmiştir. Diasporanın etkin olduğu merkezler arasında 1950'lere kadar Paris ve Boston; 1950'lerde Kahire, Halep ve Beyrut vardı. 1990'larda Los Angeles nüfus ve etkinlik bakımından Ermeni diasporasının merkezi olarak görülmektedir. Moskova da Ermeni göç akımlarıyla diasporanın yeni merkezleri arasına girmiştir.

Diasporadaki Ermeniler, önyargılara ve ayrımcılığa maruz kalma, ekonomik sıkıntılar, kültürel uyum sorunları, yabancı dil sorunu gibi sorunlarla yüz yüze kalmışlardır. Bu nedenle göç edenlerin sorunlarının çözülmesi diasporanın gündemini uzun süre meşgul etti. 1950'lerde Soğuk Savaş'ın etkisiyle diaspora, ideolojik bölünme ve kendi içinde çatışmalar yaşadı. Uzun süre kendi içinde çatışma ve bölünme yaşayan diaspora, kurumlar ve örgütler düzeyinde birliğin sağlanması

üzerinde yoğunlaştı. Kilise, parti ve cemaat birliğini sağlama girişimlerine rağmen diasporada bölünmeler yaşanması engellenememiştir. Buna rağmen Soğuk Savaş boyunca genç jenerasyonun asimilasyonunun önüne geçmek için girişimlerde bulunuldu. Kuşkusuz bu konudaki en etkili girişim, soykırım mirasını kullanmaktır.

## Diasporanın Örgütlenme Gücü ve Etkinliği

İdeolojik ayrışmanın azalması ve örgütlenme yeteneğinin artması nedeniyle diasporadaki Ermeni kuruluşları siyasal, dinsel, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda örgütlenme ve faaliyetlerini çeşitlendirmeye devam ettiler.<sup>15</sup> Diasporada Ermenilerin bilinçlenmesinde ve örgütlenmesinde önemli yer tutan diaspora partileri Ermenilerle ilgili her şeyi Ermeni Davası (Hay Tad) kapsamında ele almaktaydı ve 1965 sonrası Ermeni Davası için 'soykırımın tanınması' en önemli olgu haline almıştı.<sup>16</sup> Bu partilerin ideolojileri, hareket yöntemleri, hedefleri farklılık göstermesine rağmen soykırım ve Türk düşmanlığı konusunda birleşmişlerdi.

Diasporadaki Ermeniler, dinsel, ekonomik ve sosyal yardım kuruluşları sayesinde dayanışma bilincini korudular. Buldukları ülkelerde örgütlü bir topluluk olarak yaşamakta ve sivil toplum örgütleri aracılığıyla işbirliği, yardımlaşma ve dayanışmayı sürdürdüler. Diasporada eğitim-öğretim ve araştır-

(12) ABD ve Kanada'daki Ermeni diasporası hakkında bakınız: Dennis Papazian, 'Armenians in America', <http://www.umd.umich.edu/dept/armenian/papazian/america.html>, 06.10.2014; Şenol Kantarcı, 'Ermeni Lobisi: ABD'de Ermeni Diasporasının Oluşması ve Lobi Faaliyetleri', *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, Ankara, Mart-Nisan-Mayıs 2001, ss. 139-169; Şenol Kantarcı, 'ABD ve Kanada'da Ermeni Diasporası: Kuruluşlar ve Faaliyetleri', *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, Ankara, Eylül-Ekim-Kasım 2001, ss. 67-118.

(13) Gerard Chailand and Jean-Pierre Rageau, *The Penguin Atlas of Diasporas*, Newyork-USA: Penguin Books, 1995, s.89

(14) Avustralya'daki Ermeni toplumu için bakınız: Kamer Kasım, 'Armenian Community In Australia', *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, Ankara, Eylül-Ekim-Kasım 2001, ss. 305-319.

(15) Ayrıntılar için bakınız. Soner Karagül, '20. Yüzyılda Ermeni Diasporası ve Faaliyetleri', *Dünden Bugüne Türk-Ermeni İlişkileri*, Ed. İdris Bal-Mustafa Çufalı, Lalezar Kitabevi, Ankara, Haziran 2006, ss. 569-589.

(16) Sedat Laçiner, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, USAK Uluslararası İlişkiler Dizisi, Ankara, 2008, s. 145

ma faaliyeti yürüten ve bu faaliyeti destekleyen okullar, araştırma merkezleri, eğitim merkezleri, dernekler, vakıflar gibi birçok kuruluş bulunmaktadır. Ermeni kültür, sanat, müzik ve edebiyatı ile ilgilenen pek çok diaspora kuruluşu faaliyet yürütmektedir. Diaspora Ermenilerinin sahibi olduğu televizyon, radyo, gazete, dergi, basımevi gibi basın yayın organları, Ermeni toplumunun sorunlarının çözümü ve çıkarlarının korunmasına katkı sunmaktadır. Diasporadaki gençlerin Ermenilik bilincine sahip olması, asimilasyonun önüne geçilmesi için gençlik örgütleri kurulmuştur. Siyasal, kültürel, mali ve eğitimsel alandaki Ermeni kuruluşlarına ek olarak sağlık, mesleki dayanışma, sosyal, hemşehri, azınlık, cemaat ve kadın kuruluşları aracılığıyla da yardımlaşma ve dayanışma içinde oldular.

Diasporadaki Ermeni kuruluşları, çeşitlilik ve çok iyi örgütlenme düzeyine sahip olmaları sayesinde buldukları ülke koşullarına uygun faaliyetlere girişebilmektedirler. Diasporada yaşayan Ermenilerin Türkiye aleyhine yürüttüğü faaliyetleri Uras, üç ana başlık altında toplamaktadır:<sup>17</sup>

- Ermeni birliğini sağlayıcı hedeflere yönelik faaliyetler. Bunlar arasında anıtlar yapma, basın-yayın faaliyetleri ile dinsel ve kültürel törenler yer almaktadır.
- Ermeni davası konusunda uluslararası kamuoyu oluşturmaya yönelik faaliyetler. Uluslararası yayınlar, deklarasyonlar, konferanslar, sempozyumlar ve benzeri girişimler bu grupta yer almaktadır.
- Uluslararası örgütler ve devletler nezdinde Ermeniler lehinde yürütülen faaliyetler. Özellikle bazı devletlerin parlamentolarında ve uluslararası örgütlerin genel kurullarında Ermenilerin sözde soykırım hakkındaki kararları kabul ettirme girişimleri bu faaliyetlere örnektir.

Nüfusları ile kıyaslanamayacak ölçüde gücü elinde bulunduran diaspora Ermenilerinin faaliyet yürüttüğü alanları bu çalışmada sosyal ve ekonomik alanda yürütülen faaliyetler, eğitim ve kültür faaliyetleri, terör ve propaganda faaliyetleri ve lobi faaliyetleri ana başlıkları altında toplamak mümkündür.

Diaspora Ermenileri sosyal ve ekonomik alanda güçlü bir konuma ve örgütlenme yeteneğine sahiptir. Bunun nedenleri arasında, diasporaya uzun yıllar önce yerleşmiş olmaları, yaşadıkları ülkeye kolay uyum gösterebilmeleri, örgütlenme geleneği olan ulus olmaları ve göçün bir sonucu olarak dayanışma içinde olmaları sayılabilir. Sayılan bu nedenlerden dolayı Ermeniler, yaşadıkları ülkelerde yardımlaşma ve dayanışmayı arttırmak ve yaygınlaştırmak amacıyla toplumsal merkezler, hemşehri, kadın, gençlik ve spor kuruluşları ve yardım kuruluşları oluşturmuşlardır.

Eğitim ve kültür alanında üniversiteler, araştırma merkezleri ve enstitülerin çalışmaları Ermeniler için önemli yere sahiptir. ABD, Fransa, Almanya ve İngiltere başta olmak üzere pek çok ülkede Ermenilerle ilgili araştırma merkezleri, enstitüler bulunmaktadır; kitap, dergi, gazete, yıllık ve benzeri araçlarla Ermeniler hakkında dil, tarih, kültür, sanat ve edebiyat araştırmaları yapılmaktadır. ABD ve Kanada'da bulunan pek çok Ermeni çalışmaları ve araştırmaları merkezi, gerek sivil toplum kuruluşu olarak gerekse üniversiteler bünyesinde çeşitli bilimsel faaliyetler yürütmektedirler. Bu merkezlerin başta gelen amacı, soykırım konusunda araştırmalar yapılması, bununla ilgili toplantılar düzenlenmesi ve işbirliğinin desteklenmesidir.<sup>18</sup>

Ermeni kültürünün ve dilinin öğretilerek Ermeni kimliğini yaşatılması ve yeni nesle Ermenilik bilinci kazandırılması amacıyla, diasporada pek çok kültürel kuruluş faaliyet

(17) Esat Uras, *Tarichte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yayınları, İstanbul, 1987, s. CXV.

(18) ABD ve Kanada'daki araştırma merkezleri ve diğer Ermeni kuruluşları hakkında bakınız: Şenol Kantarcı, *ABD ve Kanada'da Ermeni Diasporası: Kuruluşlar ve Faaliyetleri*, ss. 79-89.

yürütmektedir. Bu kapsamda gizli ya da açık biçimde Ermenilerin yaşadıkları ülkelerdeki Ermenilere ait folklorik, kültürel, sanatsal eserler, belgeler ve materyalleri de bir araya getirip müze haline getirme girişimleri önemsenmektedir.

Diasporadan söz edilirken Türkiye açısından üzerinde durulması gereken faaliyet alanlarının başında terör ve propaganda faaliyetleri gelmektedir. Terör, yöntem olarak diasporada benimsenerek uzun bir dönem uygulandı<sup>19</sup> ve yerini propagandaya bıraktı. Diaspora Ermenileri propaganda ve psikolojik etkileme yöntemlerini kullanarak Ermeni davası lehinde gerek yaşadıkları ülkelerde, gerekse uluslararası düzeyde başarılı kamuoyu oluşturma faaliyeti yürüttüler.

1973 yılında ortaya çıkan uluslararası nitelikteki ikinci kuşak Ermeni terör faaliyetleri, başta ASALA terör örgütü olmak üzere kendini göstermeye başlamıştır. Türk diplomatları ve temsilciliklerine yönelik sabotaj, suikast ve saldırı biçimindeki terör faaliyetlerinin çoğu Ermeni diasporasının etkin olduğu ülkelerde gerçekleştirildi. 21 ülkenin 38 kentinde, 39'u silahlı, 70'i bombalı, biri de işgal şeklinde olmak üzere toplam 110 terör eyleminin çoğunluğu, diasporanın etkin olduğu Batı ülkelerinde gerçekleşti. Diasporanın etkin olduğu Paris'te 1975-1983 yılları arasında gerçekleşen terör eylemlerinde 6'sı Türk olan 14 kişi öldü, 60 kişi yaralandı. 1986 yılına kadar süren ikinci kuşak Ermeni terör faaliyetleri sonucu toplam 42 Türk diplomat ile 6 yabancı katledildi, 15 Türk ve 66 yabancı uyruklu kişi de yaralandı.

Terör eylemlerinin Ermeni davasını dünyaya tanıtma çabasının ardından misyonunu tamamlaması, diaspora Ermenilerini propaganda yöntemlerini çeşitlemeye yöneltti. Artık dünyada Ermeniler ve Ermeni davası tanınmaya başlanmıştı, sırada diğer ülkelerin ve Türkiye'nin 'Ermeni soykırımını' resmen kabul etmeleri vardı. Diaspora Ermenileri, 'soykırımın' tanınmasını sağlama stratejileri-

nin gereği olarak, yaşadıkları ülkelerde sahip oldukları basın yayın organları kanalıyla iletişim ve propaganda faaliyetlerini sürdürdüler.

Dünyanın değişik bölgelerine yayılmış diaspora Ermenileri propaganda araçları ve yöntemlerini kullanarak propaganda temalarının benimsenmesi için çaba göstermektedirler. Propaganda araçları olarak harita ve tablolar, kitap, broşür, dergi, bildiri, dergi, gazete, pul, mektup, takvim, afiş, pankart, rozet, plak, ses, görüntü kayıtları gibi gerek yazılı gerekse görsel ve işitsel araçlar kullanılmaktadır. Ermeniler propaganda amacıyla şu yöntemlere başvurumaktadırlar:<sup>20</sup> Dinsel törenler, gösteriler, sessiz yürüyüşler, protesto gösterileri, konferanslar, kongreler, toplantılar, davetler, münazaralar, telgraf çekme, mektup gönderme, internet aracılığıyla iletişim, tanıtım ve propaganda yapma, televizyon ve radyo yayınları, sanatsal ya da belgesel film gösterileri, afişleme ve yazılama, ilgili temsilciliklere yazılı müracaatlar ya da protestolar, tehdit ya da taciz yöntemleri, sergi, anıt dikme ve müze açma.

## Diaspora'nın Ermenistan'a Bakışı

Ermeni diasporası, çoğunlukla alfabe, dil ve gelenek farklarından dolayı bugünkü Ermenistan'ı anavatan olarak görmemiştir. Bazıları diasporayı anavatandan bağımsız başlı başına bir değer yani bir tür anavatan olarak görmekteydi. Diasporadakiler için vatan olarak idealleştirilen Ermenistan hiçbir zaman olmamıştı ve olmayacaktı. İdealle edilmiş Ermenistan'ın yerine geçici olarak kurulmuş Sovyet Ermenistanı'nın anavatan olarak görülmeye başlanmıştı. Diasporanın Ermenistan'a karşı olan tutumunda Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra meydana gelen bazı gelişmeler etkili oldu. Karabağ ko-

(19) 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde, Ermenilerin gerek diasporada gerekse Osmanlı Devleti'nde terör ve suikast eylemleri gerçekleştirdiğini görüyoruz. Osmanlı Bankası baskını(1896), II. Abdülhamid'e suikast girişimi(1905), I. Dünya Savaşı boyunca Ermeni komitacıların terör eylemleri, Talat Paşa ve Said Halim Paşa'nın katledilmesi(1921), Cemal Paşa ve yaverlerinin katledilmesi(1922) Ermenilerin ilk kuşak terör faaliyetlerindedir.

(20) Erdal İltar, *Ermeni Propagandasının Kaynakları*, Kamu Hizmetleri Araştırma Vakfı, Ankara, 1994, s. 37-38.

nusunda Sovyet Ermenistanı'nda meydana gelen gelişmeler, 1988 Ermenistan depremi, 1991'de Ermenistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, 1991-1994 yılları arasında Karabağ'da süren savaş diasporanın Ermenistan'a olan ilgisini arttırdı. 1988 Ermenistan depremi diasporanın yardım konusunda deneyim kazanmasını sağladı ve Ermenistan'ın yeniden inşası amacıyla çalışmalar başlatması için başlangıç oldu. Diasporadakilerin yardımları, bağımsızlıktan sonra da devam etti. Ermenistan'ın bağımsızlığı konusunda aşırı gruplar dışında diasporanın çoğunluğu olumlu yaklaşım içindeydi. 1991'de Ter Petrosyan'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından diasporadaki aşırılar aleyhte kampanyalar yürütürken diasporadaki diğer örgütler, siyasi ve dini liderler, aydınlar ve akademisyenler bu kampanyaları kınamayıp zımnen desteklediler.

Karabağ sorunu nedeniyle diasporadaki Ermeniler, Ermenistan ve Karabağ'a olan ilgi ve duyarlılıklarını arttırdı. Diasporadaki örgütlerin ve pek çok bireyin çeşitli yollarla katkılarıyla savaş Ermenilerin lehine sonuçlandı. Azeri topraklarının işgali diasporayı memnun etmişti; bunu geçmişin intikamı olarak görenlerin yanında bu toprakların geri verilmesinin vatana ihanet anlamına geleceğini savunanlar bile vardı.<sup>21</sup>

Diaspora, Ermenistan'ın kurulmasına stratejik hesaplar, dış politika, ekonomik kalkınma ve çatışmalara çözüm bulma yönleriyle yaklaşmıştı. Bu bakış zaman zaman diasporanın Ermenistan'ın karar süreçlerine müdahale şeklinde kendini gösteriyordu. Bir başka ifadeyle diaspora Ermenileri, sadece iç siyasal gelişmelerde değil aynı zamanda dış politikanın da belirlenmesinde etkili olmaktaydı.<sup>22</sup> Ermenistan, diaspora ile ilişkilerini daha sistemli bir yapıya kavuşturmak ve diasporanın her türlü birikiminden daha fazla yararlanmak gibi gerekçelerle Ermenistan-Diaspora işbirliğinin kurumsallaşması adımları atılmaya başlandı. Çeşitli projelerle Ermenistan'daki okulların bilgisayarla dona-

tilması, soykırım çalışmaları merkezi, gerçek Ermeni çalışmaları üniversitesi, müfredatı uyumlaştırma komitesi, Ermeni üniversitesi çalışmalarının desteklenmesi ve tanınması, bölgesel sağlık merkezi ve diaspora müzesi gibi girişimler gerçekleştirildi.

## Diaspora ve 'Soykırım'

İster diasporada isterse Ermenistan'da olsun Ermeniler, sahip oldukları ortak mirasın kendilerini ortak hedeflere yönelteceği inancıyla hareket etmeyi tercih etmektedirler. 1915 yılı ve sonrasında gelişen olaylar, diaspora tarihi açısından bir milat kabul edilirken bu tarihten sonra diasporanın düşüncüsü, tamamen 'soykırım' ve onun tanınması üzerinde yoğunlaştı. Bir başka ifadeyle soykırımın tanınması bireysel ya da toplumsal düzeyde Ermeni kimliğinin önemli bir parçası haline geldi.

Diaspora, soykırımın tanınmasını sağlamak için uluslararası düzeydeki faaliyetleri sürdürmektedir. Çeşitli ülkelerin yasama organlarında ve uluslararası kuruluşlar nezdindeki girişimlerini yoğunlaştırmaktadırlar. Bu girişimlerin amacı uluslararası kamuoyu oluşturarak Türkiye'nin soykırımı tanımaya zorlanmasıdır. Diaspora soykırımın tanınması konusunda iki tür yaklaşıma sahiptir. Bunlardan ilki bir tarihi olayın tanınması, tarihteki haksızlığın düzeltilmesi, ahlaki bir yükümlülük ve yaraların sarılması için bir gereksinimdir. Diaspora siyasi partilerinin ağırlıklı olarak benimsediği ikinci yaklaşımda ise, soykırımın tanınması, Türkiye'den çeşitli tazminat taleplerini hatta toprak talebini içermektedir.

## Diasporada Lobiler, Lobicilik ve 2015 Girişimleri

Diasporadaki Ermenilerin örgütlenibilme kapasitesinin yüksek oluşu, onları

(21) Libaridian, *a.g.e.*, s.195.

(22) Diasporanın Ermenistan dış politikasına etkisi konusunda bakınız: Kamer Kasım, 'Diasporanın Ermenistan Dış Politikasına Etkisi', 2023 Dergisi, Sayı 12, Ankara, 15 Nisan 2002, ss. 42-46.

çeşitli taleplerini gerçekleştirmek üzere lobi faaliyetlerine yöneltmiştir. Nüfus ve etkinlik bakımından Ermenilerin güçlü olduğu ülkelerde, Ermeni lobi kuruluşlarının sayısı daha fazladır. En fazla ve etkili Ermeni lobi kuruluşu ABD'dedir. Avustralya, Fransa, İran, Yunanistan, Kanada, Belçika ve Arjantin'de güçlü Ermeni lobi kuruluşları mevcuttur.

Diasporada en geniş alanda faaliyet yürüten ve en etkili lobi kuruluşu, Ermeni Ulusal Komitesi(Armenian National Committee)dir. Komite'nin ABD'deki örgütü ise Amerikan Ermeni Ulusal Komitesi (Armenian National Committee of America-ANCA) dir.<sup>23</sup> ANCA, ABD'nin tümünde örgütlenmiş olup dünyanın dört bir yanındaki Ermeni Ulusal Komiteleri ile bağlantılıdır. ANCA, sadece politik değil aynı zamanda eğitimle ilgili alanlarda faaliyetler içindedir. Amerikan Ermeni toplumuyla ilgili konularda yasama girişimlerinde bulunmakta, Ermenistan'ı her yönden destekleyerek bir taraftan da Amerikan yardımının miktarını arttırmaya çaba göstermektedir. Karabağ'ın bağımsızlığı konusunda her türlü yardımı esirgememektedir. Amerikan Ermenileri olarak, yerel ve federal düzeydeki seçim süreçlerinde etkili olmaya çalışmaktadırlar. Ermeni Ulusal Komitesi Amerikan Eylem Komitesi(The Armenian National Committee-Political Action Committee-ANCPAC)<sup>24</sup> 50 eyaletteki Ermeni seçmen ve örgütlerini kritik konularda ve yasama sürecinde Beyaz Saray ve Amerikan Kongresi ile bağlantı kurmak için harekete geçirmeye çalışmaktadır.

Amerika'daki Ermenilerin parçalı yapısını bütünleştiren ve en etkili lobi kuruluşu olarak görülen kuruluş, Amerika Ermeni Asamblesi (Armenian Assembly of America-AAA)<sup>25</sup>dir. Amerika Ermeni Asamblesi, Ermenilerle ilgili konularda toplumun dikkatini çekmek, Amerikan demokratik sürecinde Amerikan-Ermeni katılımını desteklemek ve Ermenistan'daki insani programlara ve kalkınmayla ilgili programlara yardım etmek, 'Ermeni soykırımının' tanınması için faaliyet-

lerin yoğunlaştırılmasına çalışmak, ABD'nin Ermenistan ve Dağlık Karabağ'a yönelik ilgi ve yardımını arttırmak ve benzeri amaçlarla hareket etmektedir.<sup>26</sup>

Avrupa'da yaşayan Ermeniler, ortak amaçlar doğrultusunda bir araya gelerek lobi faaliyetleri yürütmektedirler. Ermeni Ulusal Komitesi çatısı altında Fransa'da Ermeni Davasını Savunma Komitesi (Comité de Defence de la Cause Arménienne-CDCA)<sup>27</sup> adıyla örgütlenmiştir ve bu komite ülkenin en büyük Fransız-Ermeni siyasi lobi kuruluşudur. Komite, Hollanda'da ise Ermeni Davası (Hay Tad) adıyla 2002 yılından itibaren faaliyet yürütmektedir.<sup>28</sup>

1996 yılından beri Ermenistan ile Avrupa Birliği'nin yoğunlaşarak devam eden ilişkiler, Avrupa'da yaşayan Ermeni kuruluşlarının bir araya gelmesini ve aralarındaki işbirliğini teşvik etti. Bu kapsamda 1998 yılında İsviçre, İngiltere, Belçika, Fransa, Macaristan, İtalya ve Rusya'dan Ermeni kuruluşları Genova'da bir araya gelerek Avrupa Ermeni İşbirliği Forum'unu (The Forum of Armenian Associations in Europe -FAAE)<sup>29</sup> oluşturdular. Her yıl Forum üyeleri Avrupa'da yaşayan Ermenilere ait kuruluşlar arasında iletişim, koordinasyon ve dayanışma sağlamak amacıyla bir araya gelmektedirler. 2003 yılından beri pek çok Avrupa ülkesinden Ermeni kuruluşunun katıldığı Forum, farklı ülkelerdeki Ermenileri Avrupa Ermenileri olarak Avrupa kuruluşlarıyla etkileşimini sağlama çabasıdadır. Forum, uluslararası ilişkiler, insan hakları sorunları, ekonomik işbirliği ve kültürel konuları içeren üye kuruluşların karşılaştığı sorunlarla ilgilenmektedir. FAAE, Brüksel'de Avrupa

(23) Ayrıntılı bilgi için bakınız. The Armenian National Committee of America: <http://www.anca.org/ancaprofile.php>, 12.10.2014.

(24) <http://ancpac.org/purpose.php>, 12.10.2014.

(25) The Armenian Assembly of America: <http://www.aaainc.org/index.php?id=387>, 08.10.2014

(26) The Armenian Assembly of America: <http://www.aaainc.org/index.php?id=86>, 08.10.2014

(27) The Armenian National Committee of France: <http://www.cdca.asso.fr/s/english.php?r=10>, 06.10.2014.

(28) Nederlands Armeens Comité voor Rechvaardigheid en Democratie: <http://www.haytad.nl/home.html>, 06.10.2014.

(29) The Forum of Armenian Associations of Europe: <http://www.faaeurope.eu/>, 01.10.2014.



Birliği kurumlarıyla alışan Ermeni kuruluşlarına yardım ve Avrupa Birliği'nde Ermenilerle ilgili konularda bilgi temin etmek ve uzmanlık yapmak amacıyla atığı büro aracılığıyla Türkiye'nin Birlik yesi olmadan önce soykırımın resmen tanınması için Avrupa Birliği kurumları nezdinde girişimlerde bulunmak için lobi faaliyeti yürütmektedir.

Diasporadaki Ermeni lobi kuruluşlarının faaliyette oldukları her ülkede ortak amaçlar doğrultusunda hareket ettiği söylenbilir. Hepsinin uzlaştığı amaçlar ise şöyle sıralanabilir: Ermeniler ve Ermenistan konularında yaşadıkları toplumu bilgilendirmek; Ermenistan'a ekonomik, teknik ve insani yardım sağlamak; Karabağ sorununu Ermenilerin lehine sonuçlandırmak; Türkiye ve Azerbaycan'a baskı ve yaptırım uygulanmasını sağlamak; soykırım iddialarını devletler nezdinde resmen kabul ettirmek ve 2015 yılını bu konuda bir milat haline getirmek.

Diasporanın etkin lobi faaliyetleri sonucu bazı ülke parlamentoları ya da uluslararası kuruluşlar nezdinde soykırım iddialarına ilişkin kararlar sunuldu ya da kabul edildi. Diasporanın yasalalaşmaya yönelik girişimleri, özellikle Ermeni terör eylemlerinin azalmaya yüz tuttuğu 1980'li yılların ilk yarısından sonra hızlanmaya başladı. ABD Temsilciler Meclisi tarafından 1975 ve 1985'te 24 Nisanı "İnsanın insana zulmetmesini anma günü" olarak kabul eden kararların yanında pek çok eyalet parlamentosunda ya da belediye meclisinde de bu yönde kararlar kabul edildi.<sup>30</sup> Bugün ABD'de 50 eyalet parlamentosunun 41'inde benzer kararlar kabul edilmiş durumdadır. Halen ABD ile birlikte toplam 21 ülke parlamentosunda çeşitli kararlar alındı.<sup>31</sup> Ayrıca Birleşik Krallık'ta Galler, İspanya'da Bask ve Katalan, Avusturalya'da Yeni Güney Galler parlamentoları soykırımı tanıyan kararlar aldılar. Danimarka, İsrail ve Bulgaristan'da ise parlamentolar tasarıları defalarca reddetti. Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi, Birleşmiş Milletler Ayrımcılığın nlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu, Dn-

ya Kiliseler Konseyi gibi uluslararası örgütler ve STK'lar da soykırım kararı aldılar. Alınan kararlar nitelik itibarıyla farklılık arz etse de bu kararların kabul edilmesindeki başarının arkasında Ermeni diasporasının rolü gözden kaçmamaktadır.

2015 yılının Ermeniler için soykırım iddiaları konusunda bir milat niteliği taşıması onları her zamankinden daha fazla bir hareketlilik içine soktu. Diasporanın ve doğal olarak Ermenistan'ın 2015 kapsamında soykırımı tanıyan ülke sayısını arttırmak için yasalalaştırma girişimlerinin tüm hızıyla sürdürülmesi stratejileri geliştirmeye başladılar. Bir yandan diplomatik düzeyde ilişkiler geliştirerek diğer yandan tüm iletişim kanallarını harekete geçirerek tanınmayı hedeflediler. Tüm dünyada niversiteler ve diğer kuruluşlarda soykırım tanıtım programları düzenleyerek bu alanda daha fazla kitap basılmasını teşvik etmektedirler. nl sanatlar aracılığıyla soykırımı anma temalı konserler düzenleyerek, bağış kampanyaları düzenleyerek, Ermeni olaylarını konu alacak büyük btli filmler çekerek, dünya çapında müzeler aarak 2015 yılında soykırım iddialarını gündemde tutmaya çalışmaktadırlar. Sigorta şirketleri üzerinden tazminat davalarını arttırma planlarını da unutmamak gerekiyor.

Ermeni diasporasının 2015 yılı dolayısıyla arttırdığı çalışmalar karşısında Türkiye, lobi faaliyetleri, diplomatik faaliyetler ve bazı ekonomik nlemelere ağrılık vermektedir. Ana Amerikan Kongresi'nde kabul edilecek bir yasanın ya da 24 Nisan'da Amerikan Başkanı'nın soykırım sözcüğünü kullanmasının yaratacağı etkinin gerek Türkleri gerekse Ermenileri ABD'deki faaliyetlere özel bir önem vermeye yönelttiği biliniyor. Bu yüzden Türk hükümeti 2015 Stratejisinde ABD'deki faaliyetleri dikkatle takip ediyor. Bu kapsamda "Ermeni-Türk uzlaşması" grubu adıyla Was-

(30) ABD'deki Ermenilerin lobi kuruluşları ve faaliyetleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bakınız: şenol Kantarcı, *ABD ve Kanada'da Ermeni Diasporası: Kuruluşlar ve Faaliyetleri*, ss.99-118.

(31) The Armenian National Institute: [http://www.armenian-genocide.org/recognition\\_countries.html](http://www.armenian-genocide.org/recognition_countries.html), 02.10.2014

hington'da bazı Ermeniler, Türkler, ABD hükümet yetkilileri, medya çalışanları, sivil toplum kuruluşları, akademisyenlerden oluşan çeşitli kesimler bir araya getirmeye çalışıldı.<sup>32</sup> Başbakanlık bünyesinde kurulan bir merkez ile 2015'e dönük hazırlıklar ile Türk Tarih Kurumu aracılığıyla yürütülecek faaliyetler ulusal ölçekte planlamaları içeriyor. Dışişleri Bakanlığı ise 2015 yılında kadar Ermenistan'la ilişkileri normalleştirmek için diplomasi atağı gerçekleştirdi ve bu konudaki girişimlerini zaman ve zemine göre yeni diplomatik açılımları şekillendirebilir. Üçüncü ülkelerle diplomasi kanallarının açık tutularak 2015 konusunda duyarlılıklarını sağlama girişimi de seçenekler arasında tutulmaktadır. Öte yandan Türk hükümeti lobi firmaları aracılığıyla da ABD'deki Ermenilerle ilgili gelişmeleri yakından izlemeye devam ediyor.

ABD'deki Türk toplumunun en önemli temsilcilerinden birisi olan Türk Amerikan Dernekleri Asamblesi "2015 Master Planı" adını verdiği bir karşı kampanya ile 2015 öncesinde Ermeni etkinliklerine proaktif ve reaktif yanıt verilebilmesi için harekete geçti.<sup>33</sup> Proaktif önlemler çerçevesinde aktivistlerden oluşan komiteler tarafından her eyalette etkin Amerikalı siyasetçileri ziyaret etmeleri, sosyal medya üzerinden kampanyalar gerçekleştirmeleri, geleneksel medya kuruluşları ile bağlantı kurmaları, internet üzerinde yayınlanacak dersler hazırlamaları ve ABD genelinde Amerikalılar ile bir araya gelerek 1915 olaylarına ilişkin gerçekleri anlatmaları gibi birçok eylem yer almaktadır.

Türk Amerikan Dernekleri Asamblesi'nin planındaki reaktif önlemler ise özetle şu şekildedir: Diaspora Ermenilerince gerçekleştirilen panel, konferans ve sergi gibi programlara "anında" cevap stratejisi izlenmesi, yazar ve yayıncılardan kitaplarında veya belgesellerinde 1915 olaylarına ilişkin Türk tezlerine de yer vermelerinin talep edilmesi. Asamble'nin 2015 Master Planı çerçevesinde ABD Kongresi'nde de bir dizi girişimde bulunmayı planladı. Pax Turcica Platformu

ile işbirliği içerisinde hareket ederek Kongre üyelerinin eğitimi için bir öğretim programı tertiplenmesi kararlaştırıldı. Türkiye karşıtı bir tasarımı oylamak durumunda kalan Kongre üyelerinin, acilen Türkiye'nin görüşleri ve konuya ilişkin tarihi gerçekler konusunda bilgilendirilmesi düşünüldü. Ayrıca diaspora tarafından internet üzerinden yürütülen propaganda etkinlikleri ile de mücadeleye ağırlık verilmesi planlandı.

## Sonuç

Ermeniler, diasporadaki örgütlenme kapasiteleri sayesinde kimliklerini koruyabildiler. Kültürel, ekonomik ve sosyal etkileşim ve dayanışma içinde olmalarına karşın 1960'lı yıllara kadar diasporadaki Ermeni cemaatlerinin gündemini, yaşadıkları ülkelere uyum sağlama, cemaat içi sorunlar ve bölünmeler gibi içe dönük gelişmeler belirledi. Ermeni kilisesi ve geleneksel Ermeni siyasi partileri, Ermenilerin örgütlü bir toplum olarak diasporada kalabilmelerinde önemli rol oynadı. Aynı iki kurum öte yandan diasporanın uzun yıllar ayırık hatta çatışan Ermeni grupları olarak kalmalarında da pay sahibiydi.

Ermeni diasporası soykırım mirasını kullanma girişimlerini 1960'lı yıllarda başlattı. Soykırım ideolojisi, asimilasyon tehlikesiyle karşı karşıya kalan diasporadaki genç Ermeni kuşağın bilinçlenmesinde bir çıkış yolu, adeta kurtuluştu. Diasporanın gündemi, Soğuk Savaş döneminde cemaat içi problemler, Ermeni davasının propaganda, terör ve benzeri araçlarla tanıtılması çabalarından ibaretti. Soğuk Savaş sonrasında meydana gelen gelişmeler diaspora Ermenileri için dönüm noktası oldu. Diaspora içinde var olan çatışmalar ve bölünmelerin yerini işbirliği almaya başladı. Diaspora yalnızca Ermeni toplumunun sorunlarıyla ilgilenmiyor, Ermenistan'ın sorunları ile Karabağ konusundaki gelişmelerle yakından ilgileniyordu.

(32) <http://www.milliyet.com.tr/2015-icin-gizli-plan/dunya/dunyade-tay/12.04.2012/1527142/default.htm>, 02.10.2014

(33) <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/26753723.asp>, 02.10.2014

Coğrafi olarak birbirinden çok uzakta olmalarına rağmen diaspora Ermenileri, Ermenistan ve Karabağ'la ilgili sorunlarda ortak duyarlık sahibiydiler. Bir başka ifadeyle Ermeni diasporasının dağınıklığı, bölünmüşlüğü'nün değil etkinliğinin göstergesiydi. Geçmişte diaspora siyasal ve ideolojik bölünme yaşamış olsa da hem geçmişte hem de bugün Türkiye'ye yönelik soykırım iddialarında ortak noktada birleşmeyi ve bu tür faaliyetlerde eşgüdüm içinde hareket etmeyi başarmıştır. Ermeni terörünün dünyanın dört bir yanında uzunca bir dönem yaşanmış olması ve diasporada sözde Ermeni soykırımı konusunda gerçekleşen girişimlerin benzerliği, diasporanın iletişim ve işbirliği içinde olduğunu göstergesidir. Son yıllardaki gelişmeler bakıldığında diasporadaki Ermeni topluluklarıyla Ermenistan'ın işbirliğini hatta diasporanın Ermenistan'a etkisini açıkça görmek mümkündür.

Soğuk Savaş sonrasında soykırım konusunun Türkiye'nin gündemini daha fazla meşgul etmesinde diasporanın katkısı oldukça yüksektir. Ermeni diasporasının gücü, etkisi ve faaliyetleri dikkate alındığında Türkiye'nin bu sorun karşısında sürekli stratejiler üretme zorunluluğu ortadadır.

Diaspora ve Ermenistan'da 2015 yılına dair ortak eylem planları oluşturulmasına erken zamanlarda başlandı. Ermeni lobisinin güçlü olduğu ABD'de ve diğer ülkelerde Ermeniler, demokratik süreçlerin sunmuş olduğu imkânlardan maksimum şekilde yararlanarak 2015 yılını kendilerine soykırım yapıldığını tüm dünyada tanıtma konusunda nihai sonuca ulaşma fırsatı vereceğini düşünüyorlar. Bu yüzden de tüm dünyada 2015 yılı için seferberlik hali sürmekte ve bunun 24 Nisan 2015'te doruğa erişeceği gerçeği ortada durmaktadır. 24 Nisan 2015'te Ermeniler en güçlü lobiye sahip oldukları ABD'de amaçlarına ulaşamamış olsalar bile, belediye, valilik, Senato ve Temsilciler Meclisi ve nihayet başkanlık seçimleri, Amerikan Ermenileri için soykırımın tanınması bakımından

son derece önemli fırsatlar sunmaya devam edecektir. Amerikan politikacılar seçmenleri ikna edebilmek için vaatlerden seçmenler ise sınırsız taleplerden vazgeçmedikçe, Ermeni lobilerinin girişimleri bitmeyecek gibi görünüyor.

## Kaynakça

Akgönül, Samim, 'Fransa Ermeni Toplumu ve Türkiye: Propaganda ve Lobıcılık', *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 5, Bahar 2002

Arı, Tayyar, *Amerika'da Siyasal yapı Lobiler ve Dış Politika*, MKM Yayınları, Bursa, 2009.

Chailand Gerard- Rageau, Jean-Pierre, *The Penguin Atlas of Diasporas*, Newyork-USA: Penguin Books, 1995.

Dufoix, Stephane, *Diasporalar*, Hrant Dink Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.

Freedman, Jeri, *The Armenian Genocide*, New York: Rosen Publishing Group, 2008.

Guntram, H. Herb-Kaplan, David H., *Nations and Nationalism: A Global Historical Overview: A Global Historical Overview*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, 2008.

<http://www.aaainc.org/index.php?id=387>, 08.10.2014

<http://www.aaainc.org/index.php?id=86>, 08.10.2014

<http://www.anca.org/ancaprofile.php>, 12.10.2014

<http://ancpac.org/purpose.php>, 12.10.2014

<http://armeniadiaspora.com/population.html>, 08.10.2014

[http://www.armenian-genocide.org/recogniti\\_on\\_countries.html](http://www.armenian-genocide.org/recogniti_on_countries.html), 02.10.2014

<http://www.cdca.asso.fr/s/english.php?r=10>, 06.10.2014

<http://www.faaeurope.eu/>, 01.10.2014

<http://www.haytad.nl/home.html>, 06.10.2014.

<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/26753723.asp>, 02.10.2014

<http://www.milliyet.com.tr/2015-icin-gizli-plan/dunya/dunyadetay/12.04.2012/1527142/default.htm>, 02.10.2014

İlter, Erdal, 'Lübnan'da Ermeni Diasporası', *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, Ankara, Eylül-Ekim-Kasım 2001.

İlter, Erdal, *Ermeni Propagandasının Kaynakları*, Kamu Hizmetleri Araştırma Vakfı, Ankara, 1994.

Kantarci, Şenol ,‘Ermeni Lobisi:ABD’de Ermeni Diasporasının Oluşması ve Lobi Faaliyetleri’, *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, Ankara, Mart-Nisan-Mayıs 2001.

Kantarci, Şenol, ‘ABD ve Kanada’da Ermeni Diasporası: Kuruluşlar ve Faaliyetleri’, *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, Ankara, Eylül-Ekim-Kasım 2001.

Kasım, Kamer, ‘Armenian Community In Australia’, *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, Ankara, Eylül-Ekim-Kasım 2001.

Kasım, Kamer, ‘Diasporanın Ermenistan Dış Politikasına Etkisi’, *2023 Dergisi*, Sayı 12, Ankara,15 Nisan 2002.

Karagül, Soner ‘20. Yüzyılda Ermeni Diasporası ve Faaliyetleri’, *Dünden Bugüne Türk-Ermeni İlişkileri*, Ed. İdris Bal-Mustafa Çufalı, Lalezar Kitabevi, Ankara, 2006.

Libaridian, Gerard J., *Ermenilerin Devletleşme Sınavı Bağımsızlıktan Bugüne Ermeni Siyasi Düşünüşü*, Çev:Alma Taşlıca, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001

Laçiner, Sedat, *Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası*, USAK Uluslararası İlişkiler Dizisi, Ankara, 2008.

Papazian, Dennis, ‘Armenians In America’, <http://www.umd.umich.edu/dept/armenian/papazian/america.html>, 06.10.2014

Saunders, Robert A. Vlad Struko, *Historical dictionary of the Russian Federation*. Lanham, Maryland: Scarecrow Press, 2010.

Uras, Esat, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yayınları, İstanbul, 1987.